Nr 57.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående inrättande av en spannmålslagerhusfond; given Stockholms slott den 22 februari 1924.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

David Pettersson.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 22 februari 1924.

Närvarande:

Statsministern TRYGGER, ministern för utrikes ärendena friherre MARKS VON WÜRTEMBERG, statsråden MALM, EKEBERG, BESKOW, MALMROTH, HASSELROT, STRIDSBERG, LÜBECK, CLASON, WOHLIN, PETTERSSON.

Departementschefen, statsrådet Pettersson anför:

I årets statsverksproposition under avdelning utgifter för kapitalökning har Kungl. Maj:t på min hemställan föreslagit riksdagen att i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde komma att avlåtas till riksdagen, för inrättande av en lånefond för anläggning av spannmålslagerhus för budgetåret 1924—1925 såsom kapitalökning beräkna ett reservationsanslag av 500,000 kronor.

Efter verkställd närmare beredning av ärendet anhåller jag nu att ånyo få anmäla detsamma.

Såsom jag vid ärendets nyssberörda behandling inför Kungl. Maj:t antytt, har frågan om inrättande av en spannmålslagerhusfond länge varit föremål för uppmärksamhet.

Motion vid hushållningssällskapens ombudsmöte 1901.

Redan i en vid hushållningssällskapens ombudsmöte 1901 väckt motion framfördes förslag i ämnet i samband med undersökande av möjligheterna för avhjälpande av de med avsättningen av den inom landet producerade spannmålen förenade missförhållanden. Det bästa medlet i sådant syfte vore enligt motionen åstadkommande av s. k. allmänna spannmålslagerhus för uppsamling, sortering, torkning och försäljning av spannmål samt för den lagrade spannmålens belåning. Beträffande sättet för anordnande härav vore flera alternativ tänkbara såsom bildande av lantmannaföreningar på andelsprincipens grund eller aktiebolag, där aktieägarna finge en begränsad utdelning och all övrig vinst tillfölle spannmålsägarna. För att få lagerhusen till stånd borde staten uppmuntra byggandet av sådana genom uppläggande av en fond för utlämnande av lån till för ändamålet bildade lantmannasammanslutningar.

Med anledning av denna motion anhöllo ombuden uti en till lantbruksstyrelsen ställd skrivelse, att styrelsen ville föranstalta om utredning beträffande sättet för inrättandet i Sverige av spannmålslagerhus samt hos Kungl. Maj:t göra den framställning om bidrag av statsmedel, som för ändamålets vinnande påkallades.

J. Södergrens och Hj. Nilssons utredning.

Sedan på uppdrag av lantbruksstyrelsen dylik utredning verkställts av överkontrollören J. Södergren och professorn Hjalmar Nilsson, överlämnade lantbruksstyrelsen med skrivelse till Kungl. Maj:t den 1 oktober 1908 nämnda utredning jämte yttrande däröver av hushållningssällskapens 1907 församlade ombud samt svenska lantmännens riksförbund, och framställde styrelsen därvid förslag om inrättande av en fond för utlämnande av lån för byggande av spannmålslagerhus.

I Södergrens och Nilssons utredning omnämndes inledningsvis i en allmän översikt över *spannmålsförsäljningens läge inom landet* lantmännens titt och ofta hörda klagomål över de låga priser, som de i regel bekommit. Å andra sidan framhölls, att även avnämarna — spannmålshandeln och industrien m. fl. — hade, och det på lika goda skäl, givit till känna sitt missnöje. Så länge ej den inhemska spannmålen tillhandahölles annat än i små samt illa eller alls icke rengjorda och sorterade partier, ansåge dessa sig hava varit i sin fulla rätt med avseende på prisläget, liksom de menade sig hava haft goda skäl till att i särskilda fall täcka sina behov från utlandet, där fasta anbud å stora partier med garanterad hög kvalitet kunnat erbjudas.

Efter en kortfattad historisk återblick på de moderna spannmålslagerhusens dittillsvarande användning och en teknisk översikt över deras inredning, maskinella utrustning och arbetssätt lämnades av de sakkunniga en redogörelse för *erfarenheterna från lantmännens egna spannmålslagerhus i Tyskland,* vilka de sammanfattade i följande punkter.

1. Lantmannen finge sin spannmål bättre betald och sädespriserna stege ofelbart på varje ort, där ett lagerhus funnes. Skälen härtill vore flera. Under det att spannmålshandlaren i eget intresse bjöde *lägsta* möjliga pris

och i allmänhet vaktade sig för att i onödan kungöra ett förbättrat marknadsläge, hölle sig lagerhuset — som endast hade att taga hänsyn till sina kommittenters intressen — däremot så nära som möjligt intill dagens *högsta* försäljningspris och hade ingen anledning att hemlighålla detta. För att kunna bestå i konkurrensen nödgades då även handlandena, såsom erfarenheten över allt visat, något höja sina inköpspriser, vilket till sist komme hela orten och även icke föreningsmedlemmar till godo. Störst bleve naturligtvis i detta avseende fördelen för de mindre lantmännen, vilka vid lagerhusen finge realisera sina små partier till alldeles samma pris, som eljest kunde erhållas blott för hel vagnslast av samma vara. Därtill hade de fördelen att få frånsorteringen med sig hem igen krossad på den gröpkvarn, som i regel hörde till lagerhusets utrustning. Att priserna verkligen kunde hållas så högt, som de gjorde, berodde dels därpå, att genom den grundliga rensningen och sorteringen samt den ändamålsenliga luftningen med lagerhusets maskiner varans värde ej oansenligt ökades, dels ock därpå, att vid de stora utbuden av dylika förstklassiga, fullt provenliga partier alltid dagens högsta pris kunde uppnås.

2. Lantmannen behövde ej sälja på tider, då priserna vore tryckta, t. ex. omedelbart efter skörden, och behövde ej heller, som så ofta eljest, på annat sätt bliva ekonomiskt beroende av avnämaren till spannmålen. Tillfälle gåves nämligen alltid att få spannmålen undan och i säkert förvar, även om man icke för tillfället skulle vilja avsätta densamma. Den kunde då lagras in till lämplig tid. Vore det likväl önskligt att genast erhålla penningar å den lagrade spannmålen, kunde även detta ske genom den belåning, som lagerhuset, utan besvär för vederbörande, ordnade.

3. Stora besparingar gjordes i magasinering och transporter.

4. Lagerhuset, med sin utmärkta maskinuppsättning och erfarna personal, hade visat sig göra stort gagn även genom det flitigt begagnade åtagandet att mot en billig avgift rensa och sortera den säd, som medlemmarna avsett för eget bruk, i all synnerhet utsädet. Från flera håll anfördes, att nyttan härav varit påtaglig, naturligtvis återigen mest för de mindre gårdarna.

5. Vidare hade lagerhusets klassificering av de ingående leveranserna till olika kvaliteter, vilken finge och borde övervaras av leverantören, visat sig märkbart stegra strävandet att ernå bästa möjliga resultat vid sädesodlingen. Samma klassificering hade också otvetydigt kunnat påvisas leda till en allmännare odling inom orten av de sorter, som stått sig bäst vid bedömningen och som således bäst lämpade sig för de lokala förhållandena.

6. Slutligen finge ej heller glömmas, att intet bättre medel än dessa lagerhus funnes för att tillvarataga och kontrollera det överskott av spannmål, som kunde finnas i landet, vare sig det gällde åstadkommande av en jämnare fördelning av brödföda såväl som brödpriser mellan olika landsdelar eller täckande av ett större tillfälligt behov på grund av missväxt, mobilisering o. d.

Under åberopande av erfarenheterna från Tyskland utvecklade de sakkunniga härefter *fördelarna av lagerhusdriftens införande i Sverige.* Icke blott för de företrädesvis sädesproducerande delarna av landet hade detta lagersystem sin stora uppgift att fylla, utan även för de vidsträckta områden, som ej producerade säd nog för eget behov, genom den utjämning i spannmålsprisen, som detsamma visat sig medföra. Det vore, enligt de sakkunnigas mening, just beträffande de lokala spannmålsöverskottens för-

delning till företrädesvis konsumerande delar av landet, som denna ansamling till möjligast stora partier annorstädes gjort det allmänna så god tjänst. Ett annat behov, som skulle kunna fyllas genom en lösning av lagerhusfrågan, vore arméns proviantering.

Utsikterna för spannmålslagerhusens införande i Sverige syntes de sakkunniga vara de bästa. Den allra främsta och rent av avgörande betingelsen härför vore förefintligheten av en sammanslutning av lantmännen på andelsprincipens grund. I detta avseende hade i själva verket med den omfattning, som andelsrörelsen bland de svenska lantmännen efter hand tagit, och med den höga utveckling, deras organisationer ernått, med fullt och konsekvent genomförd centralisation, vunnits en vida bättre grund att bygga på än man någonsin haft i Tyskland.

Ett lyckligt *genomförande i vårt land av lagerhusidén* förutsatte emellertid, enligt de sakkunnigas mening, den största försiktighet och omtanke. Men då redan en bärande organisation i svenska lantmännens riksförbund vore för handen, ville det synas de sakkunniga, som skulle saken likväl lätt kunna ordnas. Till en början kunde spannmålen övertagas av lokalföreningarnas expeditioner och av dessa befordras till centralföreningens nederlagsorter. Vid dessa kunde de första större lagerhusen komma till uppförande, under det att man för erfarenhets vinnande borde uppskjuta att bygga de för systemets rätta genomförande minst lika viktiga uppsamlingslagerhusen ute i bygderna. Beträffande *Skåne* förordade de sakkunniga systemets genomförande på så sätt, att snarast möjligt medelstora lagerhus (beräknade för 2,000 à 4,000 ton) uppfördes i centralföreningens inskeppningsorter och huvuddepåer (Hälsingborg, Malmö, Simrishamn och Åhus, eventuellt Trälleborg), varefter dessa lagerhus först senare skulle efterföljas av ett antal vida mindre och enklare lagerhus (på högst 800 à 1,500 ton) å de viktigare leveransorter, som efter hand visade sig mest ägnade härför. För *andra landsdelar* åter med större avstånd och besvärligare kommunikationer bleve behovet av uppsamlingslagerhus här och där i bygderna mera trängande. Där tillkomme jämväl den rent ekonomiska frågan om besparing av frakter, framför allt returfrakter.

De sakkunniga upptogo till sist till behandling den betydelsefulla men enligt deras mening vanskliga *byggnadsfrågan*. Att lagerhusföreningarna själva på egen hand anskaffade erforderligt byggnadskapital, syntes de sakkunniga endast undantagsvis kunna påräknas. Vägande skäl talade emellertid för, att det allmänna med ekonomiskt understöd i en eller annan form främjade en verksamhet, som ägde en så vittgående betydelse för landets viktigaste näring. Att staten själv skulle bygga lagerhusen och såsom dessas innehavare mera direkt uppbära eller taga del i arbetet, kunde av flera skäl anses mindre lämpligt och önskvärt, under det att däremot varje form för en eventuell byggnadshjälp, som kunde stödja och stärka den enskilda företagsamheten, borde hälsas med tillfreds-

ställelse. Den enklaste och kanske även verksammaste formen för ett sådant understöd syntes de sakkunniga vara, att riksdagen anvisade nödiga medel för *upprättande av en lånefond,* som skulle tillhandahållas lantmännens andelsorganisationer för uppförande av lagerhus, mot det att inteckningar i dessa senare, motsvarande viss del av byggnadssumman, lämnades till säkerhet.

Yttrande över Södergrens och Nilssons utredning av hushållningssällskapens ombudsmöte 1907.

I vad de sakkunniga andragit förklarade sig hushållningssällskapens ombud i allt väsentligt instämma. Den av de sakkunniga verkställda utredningen bestyrkte tillfullo ombudens redan 1901 uttalade uppfattning om *önskvärdheten av införande även i vårt land av allmänna spannmålslagerhus.* Även därutinnan vore ombuden ense med de sakkunniga, att en dylik åtgärd skulle vara av den största betydelse särskilt för innehavarna av de mindre och minsta odlingslägenheterna, vilka därigenom skulle få tillfälle att realisera sina små partier till samma pris, som eljest blott skulle kunna erhållas för en hel vagnslast av samma vara.

Emellertid finge det enligt ombudens tanke icke förbises, att *förutsättningarna för ett framgångsrikt arbete* på nu avsedda område ingalunda här i landet vore lika gynnsamma som t. ex. i Tyskland. Särskilt torde i fråga om vissa delar av landet befolkningens relativa fåtalighet och de betydande avstånden lägga avsevärda hinder i vägen. Härtill komme ytterligare, att den kooperativa verksamheten bland lantmännen, vilken ombuden i likhet med de sakkunniga utan tvekan ansåge vara den grund, på vilken lagerhusinstitutionen måste vila, visserligen under de senare åren genomgått en glädjande utveckling, men dock ingalunda ännu i vårt land vunnit den fasta ställning eller kommit i åtnjutande av det erkännande och förtroende från statsmakternas sida, som i Tyskland varit en av de förnämsta anledningarna till institutionens hastiga och framgångsrika utveckling därstädes. Därmed ville ombuden ingalunda säga, att icke ombuden ansåge tiden vara mogen för ett försök i den av de sakkunniga angivna riktningen, utan endast att *initiativet till lagerhusens införande* givetvis borde komma från lantmännen själva, vare sig genom deras redan förefintliga eller genom nya för ändamålet särskilt bildade organisationer, ävensom att en sådan verksamhet lika litet här i landet som i Tyskland hade någon utsikt till verklig framgång, med mindre den kooperativa verksamheten erhölle ett kraftigt *stöd från statsmakternas sida.* Viktigast vore utan tvivel, att lantmannaorganisationerna sattes i tillfälle att utan allt för tryckande kostnader åt sig anskaffa de för lagerhusväsendet nödiga byggnaderna med tillhörande maskiner. Erfarenheten från Tyskland visade uppenbart, att utan en sådan hjälp någon nämnvärd verksamhet icke kunde komma till stånd. Ombuden hade ock anledning tro, att, därest blott lämpliga åtgärder i detta syfte vidtoges, intresset för saken redan inom vissa delar av landet vore så stort, att det ej skulle dröja länge, innan lagerhus på vissa orter komme till stånd. Ifråga om *sättet*

för understödets lämnande, syntes det ombuden lämpligast, om en lånefond bildades, från vilken byggnadslån på billiga villkor finge till lantmannaorganisationerna utlämnas.

Yttrande över Södergrens och Nilssons utredning av Svenska lantmännens riksförbund.

Svenska lantmännens riksförbund anförde i huvudsak följande.

Behovet av spannmålslagerhus vore enligt riksförbundets mening mycket olika i skilda delar av landet. I *Skåne* syntes försäljningen av spannmål vara någorlunda tillfredsställande ordnad genom de handlande, kvarnar och bryggerier, som uppträdde konkurrerande med varandra, vartill komme, att där under de senaste åren ett fullt modernt spannmålslagerhus (i Landskrona) blivit på enskilt initiativ anlagt och medfört för lantmännen gynnsamma verkningar på spannmålsmarknaden. Däremot förelåge i Skåne ett trängande behov att få smärre uppsamlingslagerhus anlagda här och var på landsbygden, så att de mindre lantbrukarnas spannmål lätt och bekvämt skulle kunna sammanföras i stora, ensartade partier och därigenom betinga samma pris som de större jordbrukarnas spannmål. För *mellersta Sverige* syntes emellertid spannmålslagerhusinstitutionen komma att medföra de största fördelarna, i det att där spannmålshandeln ej vore så organiserad och kommunikationerna ej så utvecklade som i de sydligaste delarna av landet. Då lantmännen ofta hade otillräckligt utrymme för att förvara sin spannmål samt dessutom jämväl vore i behov av penningar till jordbruksdriften, bleve de ej sällan nödsakade att sälja spannmålen till de låga priser, som bjödes, även om de, vilket dock mera sällan vore förhållandet, skulle vara underkunniga om de priser, som annorstädes betalades för spannmål. I de förnämsta sädesproducerande länen i mellersta Sverige vore därför större spannmålslagerhus av behovet påkallade, men dessa uteslöte icke behovet av smärre uppsamlingslagerhus, vilka syntes förbundet såsom en nödvändig förutsättning för, att de centrala lagerhusen skulle kunna arbeta på ett tillfredsställande och för de mindre jordbrukarna gynnsamt sätt.

Spannmålslagerhusen borde — om det med deras inrättande avsedda syftemålet till fullo skulle kunna uppnås — *ägas och drivas av lantmännen själva* genom deras förhandenvarande eller för ändamålet nybildade organisationer. Lantmännen bleve därigenom i tillfälle att till en viss grad reglera spannmålsprisen. De kunde i lagerhusen upplägga sin spannmål för att realisera den, då priserna ställde sig högre, samt där jämväl erhålla lån å densamma.

Av särskild betydelse skulle dylika spannmålslagerhus bliva vid införande i spannmålshandeln av s. k. *utförselbevis,* varom gjorts framställningar från flera håll.

För *arméns proviantering* skulle slutligen spannmålslagerhusen bliva av allra största betydelse, då armén därigenom kunde direkt från producenterna och utan fördyrande mellanhänder erhålla en vara av bästa beskaffenhet, vartill komme tryggheten att i lagerhusen i händelse av krigsutbrott hava tillgång till förråds- och upplagsplatser för provianteringen.

Utan *statens kraftiga understöd* skulle emellertid spannmålslagerhusfrågan sannolikt icke kunna lösas. Detta understöd borde enligt riksförbundets åsikt lämnas genom lån till uppförande av lagerhus emot billig ränta och med lång amorteringstid samt helst till samma belopp, som lagerhusen kostade i uppförande. Lånen borde utgå med högst 5,000 kronor till uppsamlingslagerhus och högst 150,000 kronor till centrallagerhus och statens säkerhet utgöras av första inteckning i byggnaden till samma belopp som den

lånfångna penningsumman. Att döma av det intresse, som i skilda delar av landet förefunnes för dylika lagerhus, syntes ett belopp av 3,000,000 kronor vara erforderligt för att möta de ansökningar om understöd, som från lantmännens sida kunde förväntas, om lånevillkoren bleve gynnsamma.

Inom riksförbundet hystes icke mer än en mening därom, att *spannmålslagerhusens införande i vårt land* lättast skulle kunna ske genom att lantmännens redan förefintliga större organisationer för inköp av förnödenheter övertoge driften av desamma. Spannmålshandeln hörde helt nära samman med inköpen av foder- och gödselmedel, och det vore därför endast en naturlig utveckling av lantmännens sammanslutningsrörelse, att deras inköpsföreningar även upptoge försäljningen av medlemmarnas spannmål, varmed för övrigt redan flera föreningar inom riksförbundet hade börjat, ehuru tills vidare blott i mindre skala och endast såsom kommissionsaffär. För ändamålet bildade särskilda lagerhusföreningar borde dock icke vara uteslutna från möjligheten att erhålla lån. Den fordran måste dock uppställas, att medlemmarna i förening, som erhölle lån för uppförande av lagerhus, skulle, med undantag av affärsledaren, vara jordbrukare, samt föreningen så organiserad, att den i ekonomiskt hänseende erbjöde trygghet för ett tillfredsställande handhavande av lagerhusdriften.

Lantbruksstyrelsens skrivelse den 1 oktober 1908.

Lantbruksstyrelsen har i sin ifrågavarande skrivelse den 1 oktober 1908 anfört huvudsakligen följande.

På de skäl, som blivit av hushållningssällskapens ombud, de av lantbruksstyrelsen för frågans utredning utsedda sakkunniga samt svenska lantmännens riksförbund i ärendet anförda, ansåge lantbruksstyrelsen tiden vara inne för vidtagande av åtgärder från statens sida i syfte att spannmålslagerhus måtte inom vårt land allmännare komma till stånd. Bland de anförda *skälen för spannmålslagerhusens införande* syntes styrelsen särskilt böra framhållas, *att* lantmännen härigenom sattes i tillfälle att till fördelaktiga pris avsätta sin spannmål samt ej nödgades realisera densamma under ogynnsamma konjunkturer, *att* på detta sätt föreningsväsendet inom lantbruket skulle kraftigt befordras, *att* genom den vid lagerhusen skeende klassificeringen av spannmålen lantmännen skulle erhålla kraftig anvisning om behovet och värdet av en fullkomligare skötsel av sitt jordbruk samt *att* erfarenheten från främmande länder påtagligt visat fördelarna av dylika inrättningar.

Den åtgärd, som från statens sida borde vidtagas i syfte att befrämja spannmålslagerhusfrågans lösning, vore enligt styrelsens mening *bildande av en statens lånefond*, varifrån lån skulle utlämnas för anordnande av spannmålslagerhus. Fonden borde icke bestämmas till högre belopp än 1,000,000 kronor.

Såsom *låntagare* borde endast godkännas för län eller provins bildad sammanslutning av jordbrukare. Enligt styrelsens mening vore de till svenska lantmännens riksförbund anslutna lantmannaföreningarna särdeles väl ägnade att för ifrågavarande ändamål tjäna såsom mellanhänder mellan staten och enskilda. Dock ansåge styrelsen det icke böra eller lämpligen kunna bestämmas, att endast medlemmar av riksförbundet skulle vara berättigade att erhålla lån från fonden ifråga, utan syntes styrelsen detta böra medgivas varje länsvis eller provinsvis bildad lantmannasammanslutning, bland vars uppgifter inginge att verka för avsättningen av föreningsmedlemmarnas lantbruksprodukter och vilkens stadgar blivit av Kungl. Maj:t godkända.

Oaktat lantbruksstyrelsen till fullo erkände vikten och betydelsen av, att smärre lagerhus, avsedda att uppsamla spannmål från den närmaste orten, s. k. *uppsamlingslagerhus*, komme till stånd, ansåge dock styrelsen, i motsats till vad svenska lantmännens riksförbund uttalat, att lån från den ifrågasatta fonden endast borde utlämnas för uppförande av större lagerhus belägna å mera centrala platser inom sammanslutningens område, s. k. *centrallagerhus*.

Angående *lånevillkoren* framlade lantbruksstyrelsen ett detaljerat förslag. Lån borde kunna beviljas till högst så stort belopp, som svarade mot $^3/_4$ av taxeringsvärdet å fullbordad anläggning eller mot $^1/_2$ av beräknad anläggningskostnad för företag, som vid tiden för låneansökningens ingivande ännu icke fullbordats, i senare fallet med rätt för låntagaren att, sedan anläggningen fullbordats, erhålla ytterligare lån till så stort belopp, att hela lånesumman svarade mot $^3/_4$ av taxeringsvärdet. Såsom säkerhet skulle avlämnas första inteckning i fastigheten; dock att, om dylik säkerhet icke befunnes nöjaktig, sökanden skulle avlämna ytterligare säkerhetshandlingar. Av låntagare utbekommet statslån skulle delas i två lika stora delar: en amorteringsdel och en stående del. Å amorteringsdelen skulle erläggas, intill dess densamma blivit till fullo gulden, en annuitet av 7 procent, varvid såsom ränta skulle räknas 4 procent å det oguldna kapitalbeloppet av amorteringsdelen. Skyldighet att erlägga den första kapitalavbetalningen skulle inträda, när 3 år förflutit efter utgången av det kalenderår, under vilket lånet utbekommits. Intill dess kapitalavbetalningen skulle börja, borde erläggas endast föreskriven ränta å statslånets hela belopp. Därefter skulle erläggas, jämte annuiteten å amorteringsdelen, 4 procent ränta å statslånets stående del, intill dess jämväl denna lånedel till fullo inbetalts. Statslånets stående del borde, om låntagaren ställde sig vederbörliga bestämmelser till efterrättelse, från statens sida icke kunna uppsägas, förrän amorteringsdelen till fullo guldits, och skulle låntagaren därvid åtnjuta 6 månaders uppsägning. I varje fall skulle likväl den stående delen vara gulden inom 5 år från det sista avbetalningen å amorteringsdelen bort fullgöras.

Yttrande över lantbruksstyrelsens förslag av hushållningssällskapens ombud 1908.

Sedan hushållningssällskapens 1908 församlade ombud beretts tillfälle att yttra sig över lantbruksstyrelsens berörda förslag, anförde ombuden i avgivet utlåtande huvudsakligen följande.

Ombuden hade med största tillfredsställelse tagit del av lantbruksstyrelsens framställning.

Med avseende å den föreslagna *lånefondens storlek* hade väl ombuden funnit denna något lågt tilltagen såsom icke på långt när motsvarande det behov av lagerhus, som antagligen skulle visa sig förefinnas, men då detta behov sannolikt endast så småningom och i sammanhang med lantmannaföreningarnas skeende utveckling komme att göra sig gällande, syntes dock det föreslagna beloppet för icke så kort tid framåt vara tillräckligt.

Vad anginge den inskränkande bestämmelsen rörande villkoren för läns erhållande, nämligen att sådana endast finge utlämnas för byggande av större lagerhus, tillåte ombuden sig uttala den önskan, att den sålunda uppdragna gränsen måtte något vidgas, så att det bleve medgivet att erhålla *lån till uppförande även av uppsamlingslagerhus* försedda med maskinella inrättningar för sädens lämpliga skötsel, dess torkning, rensning och sortering, enär enligt ombudens mening på många ställen, särskilt där avståndet till centrallagerhus bleve stort, behovet av sådana smärre lagerhus skulle göra sig synnerligen starkt gällande samt dessa till och med kunde anses utgöra

en nödvändig förutsättning för, att de stora lagerhusen skulle komma att fullt motsvara det med dem avsedda ändamålet. Under förhoppning att denna av ombuden uttalade önskan måtte vinna beaktande hemställde ombuden, att Kungl. Maj:t ville till lantbruksstyrelsens framställning lämna bifall.

Yttrande över lantbruksstyrelsens förslag av statskontoret.

Statskontoret förordade i infordrat utlåtande den 2 juni 1910 lantbruksstyrelsens ifrågavarande förslag, dock med vissa smärre jämkningar i fråga om lånevillkoren.

Utredning av N. Wohlin.

I en av professorn, nuvarande statsrådet N. Wohlin på uppdrag av chefen för jordbruksdepartementet den 18 februari 1914 avgiven, tryckt utredning rörande det svenska jordbrukets inrikes avsättningsförhållanden har en undersökning jämväl ägnats frågan om inrättande i Sverige av spannmålslagerhus (se sid. 167—182). Ur denna utredning må här återgivas följande.

Det under utredningen förebragta materialet hade i flera hänseenden givit ytterligare stöd åt uppfattningen, att *stort behov förelåge inom Sverige av en ändamålsenligt ordnad lagerhusdrift.*

För *höjande av den inhemska spannmålens kvalitet* vore sålunda enligt vad utredningen givit vid handen sammanslutning av jordbrukare med gemensam lagerhusdrift enda utvägen. Oaktat allt som under de gångna årtiondena gjorts för sädesodlingens utveckling lede de inhemska grödorna av bristande sortrenhet, ofullständig torkning före och efter tröskningen, ofullständig utrensning av grodda partier och bristfällig rengöring. De ekonomiska värden, som härigenom ginge förlorade för landet, vore betydande. Mycket av vad sålunda bruste borde visserligen kunna avhjälpas utan lagerhusdrift, nämligen genom större omsorg vid val av utsäden, genom bättre bärgningsmetoder samt genom omsorgsfullare skötsel och rengöring av säden från varje enskild jordbrukares sida. Men med den brist på kreditmöjligheter och på arbetskraft, som numera gjorde sig kännbar inom jordbruket, vore möjligheterna för jordbrukarna ofta små att var för sig vidtaga erforderliga åtgärder i form av ökat antal dagsverken vid bärgningen, ändamålsenligare magasinsanordningar och rensning efter tröskningen.

Av utredningen hade även framgått, att utvecklingen på spannmålshandelns område ginge i en riktning, som tydligt visade på den kooperativa lagerhusrörelsen såsom alltmera *nödvändig utväg för jordbrukarna att tillvarataga sina intressen vid spannmålsförsäljningen.* I växande omfattning trädde producenterna i direkt förbindelse med den köpande förädlingsindustrien och ställdes isolerade gentemot vanligen i kuststäder belägna större industriföretag, som genom möjligheterna till import vore mindre beroende av den inhemska produktionen än produktionen vore av dem, och vilka, när den prisutjämnande fria partihandeln gått tillbaka, finge större inflytande än förut på kringliggande lokala marknader. Ju mera konsumtionens fordringar stege och förädlingsindustriens krav på råvarans kvalitet ökades, ökades även olägenheterna av de isolerade köpen i smärre poster, och det bleve alltmera önskvärt, att jordbrukarna med hjälp av lagerhusdrift övertoge partihandelns uppgifter.

Den allmänt och särskilt i mellersta Sverige överklagade *bristen på tillräckliga spannmålsmagasin* gjorde att kvarnarna esomoftast icke kunde köpa så mycket av den salubjudna spannmålen, vartill de eljest vore villiga, och

jordbrukaren måste i saknad av egna förvaringsmöjligheter uppfodra överskott, som annars kunnat säljas.

Angående behovet av lagerhusinstitutionen syntes därför meningarna icke kunna vara delade.

Lagerhusföreningens ekonomiska förhållanden borde vara så ordnade, att föreningens medlemmar debiterades vissa hyresavgifter för i lagerhuset förvarad spannmål ävensom vissa avgifter för spannmålens skötsel och för den speditionsverksamhet, som lagerhusförvaltningen utövade för medlemmarnas räkning. För dessa hyror och avgifter borde medlemmarna erhålla full kompensation genom den vinst, som härflöte av förbättrat försäljningspris och möjlighet att sälja spannmål, som eljest bleve osäljbar. Genom samma hyror och avgifter i förening med inkomst av magasinsrörelsen i övrigt borde å andra sidan lagerhusets driftkostnader kunna täckas, förräntning och amortering kunna ske å upptagna lån samt föreningens medlemmar kunna erhålla vanlig ränta på sitt i lagerhusanläggningen insatta kapital.

Vad anginge *medlemmarnas direkta vinst av den gemensamma lagerhusdriften,* vore säkra beräkningar däröver uppenbarligen vanskliga. Det syntes först och främst icke tillrådligt, att vid bedömande av lagerhusinstitutionens möjligheter taga med i beräkningen någon *vinst på grund av stigande priskonjunkturer.* När så gjordes, förutsattes i själva verket, att lagerhusföreningen i viss mån borde baseras på spekulationsaffärer, vilket icke vore lämpligt och, enligt vissa tidigare erfarenheter i Tyskland, förenat med icke liten fara. Försäljningarna från lagerhuset syntes fastmera böra ske, alltefter som köpare funnes, vilka erbjöde betalning efter gällande noteringar. Detta torde vara riktigast även av det skäl, att omsättningen i lagerhuset, för att detta skulle kunna bära sig, så mycket som möjligt borde ökas. Visade det sig efteråt vid gjort överslag, att vinst verkligen uppkommit genom den över vissa månader utsträckta försäljningen, jämfört med om allt sålts till noteringarna vid tröskningstiden, så vore detta ett välkommet plus. Lagerhusföreningens framgång borde emellertid vara försäkrad oberoende härav.

Vidare borde uppmärksammas, att anordningarna i ett lagerhus icke möjliggjorde *avskiljandet av grodd spannmål,* som hopblandats med annan, liksom de ej heller tilläte sortering av olika med varandra sammanblandade spannmålssorter. Sorteringen kunde fastmera endast tillgå så, att lagerhusets föreståndare eller annan funktionär vid spannmålspartiernas emottagande undersökte innehållet i de olika säckarna och därvid antingen tilläte, att en säck tömdes i lagerhusets bottnar eller silos, eller ock förklarade säckens innehåll såsom sekunda eller osäljbar vara, som skulle föras till särskilt ställe i magasinet eller återsändas till ägaren. Även efter inrättandet av lagerhusdrift vilade på grund härav ansvar på de enskilda jordbrukarna i fråga om kvaliteten av den levererade spannmålen. I möjligaste mån borde dessa, för att icke sänka den levererade spannmålens genomsnittskvalitet, söka att redan före tröskningen utsortera grodda partier. Att detta för många jordbrukare skulle innebära en självövervinnelse finge icke fördöljas, då det ju för producenten låge nära till hands att få så mycket som möjligt av sin spannmål såld. Å andra sidan måste medgivas, att avskiljandet av grodda partier redan före tröskningen mången gång svårligen läte sig göra på grund av därmed förenade arbetskostnader vid bärgningen m. fl. omständigheter. Av stor vikt för lagerhusrörelsens framgång vore emellertid i varje fall, att lagerhusets föreståndare icke av hänsyn till medlemmarnas missnöje gåve efter i fordringarna på den levererade spannmålens kvalitet och underläte att avvisa mindrevärdiga partier.

Trots dessa nu anförda förhållanden ville det synas, som borde de av lagerhuset debiterade hyrorna och avgifterna kunna mer än uppvägas av *de fördelar, som lagerhusdriften beredde jordbrukarna.* Spannmålens försäljningspris vore nämligen numera mycket känsligt för variationer i kvaliteten, och i framtiden skulle detta än mera bliva fallet. Väl torkad, luftad och rengjord spannmål, i möjligaste mån befriad från grodda partier, torde helt visst vid försäljningen kunna betinga ett pris, som skulle överskjuta priset å illa skött spannmål med utläggen för skötsel m. m. i lagerhuset. T. o. m. ett par kronors prisdifferens mellan prima och sekunda spannmål vore icke ovanlig. Vidare borde som en mycket stor fördel tagas med i beräkningen möjligheten för jordbrukarna att kunna senare på hösten sälja spannmål, som på grund av kvarnarnas otillräckliga magasinsutrymmen icke genast funne köpare och som nu till följd av saknade anordningar för lämplig skötsel vore osäljbar för kvarnändamål.

För att vinna några hållpunkter för bedömandet av frågan, om ett *centrallagerhus* kunde förränta sig, hade synts lämpligt att taga kännedom om driftresultatet vid den enda dåvarande anläggningen av detta slag i Sverige, nämligen aktiebolaget Silos' lagerhus i Landskrona. Vad därvid inhämtats syntes giva ett visst stöd för uppfattningen, att driften av centrallagerhus kunde bära sig även i vårt land.

Angående möjligheten att förränta och amortera anläggningskostnaden för ett *uppsamlingslagerhus* saknades i Sverige fasta hållpunkter för omdömet. Toges emellertid hänsyn till, dels att dessa lagerhus vore avsevärt dyrare i anläggningskostnad per ton lagringsförmåga än centrallagerhusen, dels att de icke — såsom avsedda för inlandet — i relativt lika hög grad som centrallagerhus i sjöstad kunde beräknas drivna såsom magasinsbolag, dels att omsättningen, för möjligheten av förräntning, enligt utländska erfarenheter borde uppgå till ej mindre än 18 à 20 gånger lagringsförmågan, vilket i vårt land vore svårt att tänka sig, så framstode möjligheterna för ett gynnsamt driftresultat här mindre. Detta gällde under förutsättning, att uppsamlingslagerhusen vore verkliga lagerhus med erforderliga anordningar och maskiner. Vore det åter endast fråga om mindre magasinsbyggnader av det slag, som förutsattes i svenska lantmännens riksförbunds yttrande, kunde ju hända, att förhållandet skulle bliva ett annat, särskilt därest de intresserade lantmannasammanslutningarna jämväl använde magasinen för handel med gödnings- och fodermedel.

Vad *formerna för lagerhusrörelsens upptagande inom vårt land* beträffade syntes lagerhusdriften böra bedrivas av sammanslutningar mellan lantmännen på andelsprincipens grund, varvid i främsta rummet de redan existerande föreningarna för gemensamma inköp borde komma i fråga, men hinder borde icke möta för bildandet av särskilda spannmåls-, försäljnings- eller lagerhusföreningar. Dessa föreningar borde uppföra och äga lagerhusen. En framkastad tanke, att förädlingsindustrien skulle intresseras i företagen därigenom att kvarn- och bryggerifirmor inbjödes att i begränsad utsträckning teckna andelar, hade icke under diskussionerna med jordbrukare vunnit anklang. Formen av aktiebolag hade icke för föreningarna ifråga ansetts lämplig.

Föreningarnas stadgar borde innehålla bestämmelser, som möjliggjorde för medlemmarna att *mot säkerhet av i lagerhuset förvarad spannmål erhålla lån* på lämpliga villkor.

Vad slutligen anginge frågan om bildandet av en *statens lånefond för spannmålslagerhus,* kunde — oaktat de svårigheter att förränta lagerhusen, som onekligen bestode — en sådan fonds upprättande icke förordas under

annan förutsättning än att lånevillkoren så bestämdes, att staten icke skulle lida någon ekonomisk förlust å sin ifrågavarande utlåningsrörelse. Skulle alltså en dylik fond bildas, borde bestämmelserna i lantbruksstyrelsens förslag av 1908 ändras med hänsyn till den effektiva ränta, som svenska staten betalade för senast upptagna utländska lån. Tvivelsutan minskades utsikterna för lagerhusens räntabilitet härigenom något. Men vad ovan anförts syntes dock visa, att centrallagerhus borde kunna bära sig även med normal ränta å byggnadslånen, och i varje fall måste man upprätthålla fordran på, att lagerhusdriften skulle kunna förränta sig utan direkt statsunderstöd såsom vanligt affärsföretag.

Riksdagens skrivelse 1916 m. m.

Efter det hushållningssällskapens 1913 församlade ombud hemställt hos Kungl. Maj:t om återupptagande av frågan om inrättande av en spannmålslagerhusfond i huvudsaklig överensstämmelse med vad ombuden 1908 förordat, samt vid 1914 års senare och 1915 års riksdagar väckts motioner i ämnet, vilka emellertid icke föranledde någon riksdagens åtgärd, anhöll 1916 års riksdag, i anledning av två inom andra kammaren väckta motioner, i skrivelse den 16 juni 1916, nr 169, att Kungl. Maj:t måtte verkställa utredning snarast möjligt angående de åtgärder, som från det allmännas sida kunde ytterligare vidtagas för jordbrukets främjande, därvid särskild uppmärksamhet syntes böra ägnas åt vissa av riksdagen i skrivelsen angivna spörsmål, av vilka ett avsåg inrättande av spannmålslagerhus.

Vid anmälan inför Kungl. Maj:t den 3 juli 1916 av riksdagens berörda skrivelse bemyndigades chefen för jordbruksdepartementet tillkalla högst nio sakkunniga personer för utredning av frågorna om inrättande i vårt land av spannmålslagerhus och kylhus och om de åtgärder, som från statens sida borde vidtagas för befrämjande därav ävensom vad i övrigt med dessa frågor ägde sammanhang.

De med anledning av det sålunda lämnade bemyndigandet tillkallade sakkunniga (lagerhus- och kylhuskommittén) framlade i skrivelse den 11 maj 1917, bland annat, förslag till omedelbart anläggande av särskilda spannmålslagerhus för rensning, sortering och framför allt torkning av den inhemska spannmålsskörden.

Kungl. Maj:ts propositioner 1917, 1918 och 1920.

Efter hörande av vederbörande myndigheter föreslog Kungl. Maj:t i en den 22 maj 1917 avlåten proposition, nr 370, riksdagen att för anordnande av spannmålslagerhus och fryshus anvisa ett förslagsanslag, högst, 8 miljoner kronor. Därav beräknades 2 à 3 miljoner kronor för lagerhusen.

I skrivelse den 12 juni 1917, nr 352, anmälde riksdagen, att riksdagen till Kungl. Maj:ts förfogande anvisat det av Kungl. Maj:t begärda beloppet för att efter i ärendet verkställd närmare utredning användas för anordnande av spannmålslagerhus och kylhus.

Med bifall till av Kungl. Maj:t framställda propositioner har sedermera dels 1918 års lagtima riksdag för fullbordande av statens spannmålslagerhus och fryshus anvisat ett förslagsanslag, högst, 2,500,000 kronor, dels ock 1920 års riksdag för gäldande av de återstående kostnaderna för ifråga-

varande anläggningars utförande ytterligare anvisat ett förslagsanslag, högst, 1,300,000 kronor.

De av riksdagen sålunda beviljade medlen hava använts, bland annat, till uppförande av 9 spannmålslagerhus, nämligen i Tomelilla, Östra Klagstorp, Åstorp, Eslöv, Vara, Linköping, Eskilstuna, Hallsberg och Roma. Förvaltningen av dessa spannmålslagerhus, vilka hava en sammanlagd lagringskapacitet av något mer än 30,000 ton, omhänderhaves av statens lagerhus- och fryshusstyrelse (se prop. nr 142/1922 samt IX H. T. 1923 p. 87 och 1924 p. 68).

Lagerhus- och kylhuskommitténs förslag om spannmålslagerhusfond.

Lager- och kylhuskommittén — som under 1918 avgivit betänkande i kylhusfrågan — har därefter den 27 december 1922 överlämnat slutbetänkande rörande lagerhusväsendet i Sverige och därmed sammanhängande förhållanden, vilket betänkande befordrats till trycket i samlingen Statens offentliga utredningar (1923 : 42).

I sagda betänkande har kommittén hemställt, bland annat, om avsättande av 2,000,000 kronor till en lånefond för anläggning av spannmålslagerhus, och har kommittén, efter att hava närmare framhållit angelägenheten av statligt understöd för främjande av tillkomsten av nya spannmålslagerhus (sid. 263—271), föreslagit vissa allmänna villkor för lån från en dylik fond.

Enligt dessa villkor — jag bortser här från detaljerna i förslaget — skulle lån från fonden kunna av Kungl. Maj:t beviljas ekonomiska föreningar, bestående av uteslutande jordbrukare eller sammanslutningar av dylika, ävensom aktiebolag under villkor bland annat att aktiebreven vore ställda till viss man samt att i bolagsordningen bestämdes, att allenast viss del, vid varje tid mindre än en femtedel, av bolagets aktier eller, om aktier med olika röstvärde funnes, allenast så många aktier, att röstetalet för dem utgjorde viss del, vid varje tid mindre än en femtedel, av röstetalet för bolagets samtliga aktier, finge genom teckning eller överlåtelse förvärvas av andra än jordbrukare eller sammanslutningar av jordbrukare. Lån skulle kunna avse dels uppsamlingslagerhus med minst 300 tons total lagringskapacitet och dels centrallagerhus med minst 2,000 tons total lagringskapacitet. Lånebeloppet skulle uppgå till högst 75 procent av den beräknade anläggningskostnaden; därest anläggningskostnaden vid syn understege det beräknade beloppet, skulle såsom lån utbetalas endast 75 procent av det vid synen åsatta värdet. Såsom säkerhet skulle avlämnas första inteckning i fastigheten. Lånet skulle förräntas efter 4 procent om året. Återbetalningen av lånet skulle ske i huvudsaklig överensstämmelse med vad i sådant avseende gäller beträffande lån från egnahemslånefonden, dock att dels av den årliga, till 7 procent föreslagna annuiteten å amorteringsdelen, såsom ränta skulle räknas 4 $^1/_2$ procent (vid egnahemslån 4 $^3/_4$ procent) å det oguldna beloppet av amorteringsdelen, dels amorteringsskyldigheten skulle inträda med fjärde året (vid egnahemslån sjätte året) efter utgången av det kalenderår, under vilket lånet utbekommits, och dels tiden, inom vilken lånets stående del i varje fall skulle vara gulden,

skulle vara tio år (vid egnahemslån fem år) från det sista inbetalningen å amorteringsdelen bort fullgöras.

Utlåtanden över kommitténs förslag.

Över kommitténs ifrågavarande förslag hava infordrade utlåtanden avgivits den 8 november 1923 av lantbruksstyrelsen, den 28 november 1923 av statens lagerhus- och fryshusstyrelse samt den 29 i samma månad av statskontoret.

Lantbruksstyrelsen anför i sitt utlåtande.

De motiv, som av kommittén anförts för upprättande av en lånefond för anläggning av spannmålslagerhus, sammanfölle i huvudsak med de skäl, som kommit till uttryck i lantbruksstyrelsens ovanberörda skrivelse den 1 oktober 1908. Däri hade styrelsen förklarat sig anse, att spannmålslagerhus borde komma till stånd samt att statens mellankomst vore för ändamålet erforderlig. Emellertid hade under senare år gjorda erfarenheter rörande lagring av spannmål i Sverige kommit lantbruksstyrelsen att numera ställa sig i viss mån tveksam till frågan om ytterligare statligt ingripande för detta ändamål. Erfarenheten hade nämligen lärt, att ett ekonomiskt utnyttjande av ett större lagerhus oftast nödvändiggjorde artificiell torkning av den spannmål, som där skulle upplagras. Styrelsen vore emellertid icke fullt övertygad därom, att torkningsfrågan ännu fått en i praktiskt och framförallt ekonomiskt hänseende slutgiltig lösning. Skulle emellertid mera ekonomiska metoder än de hittills brukade komma till användning, förfölle givetvis styrelsens nu anförda betänkligheter.

Med hänsyn till det vid många tillfällen från lantmannahåll ådagalagda intresset för lagerhusfrågan ansåge lantbruksstyrelsen sig, trots vad ovan anförts, likväl böra i stort sett vidhålla sin i förenämnda skrivelse uttalade mening i ämnet.

Mot det nu framlagda förslaget till allmänna villkor för lån från spannmålslagerhusfonden hade styrelsen så mycket mindre anledning att göra några erinringar, som förslaget i det hela upptoge och i flera punkter ordagrant återgåve styrelsens i ovanberörda skrivelse framlagda förslag. Endast en avvikelse vore av den betydelse, att den föranledde gensägelse från styrelsens sida, nämligen i fråga om lånebeloppets storlek och statens säkerhet för lånets återbetalande.

Lantbruksstyrelsen, som ansåge, att man borde utgå från, att statslån till understödjande av lagerhus borde utlämnas endast på sådana villkor, att lånets återbekommande kunde med säkerhet påräknas även vid en eventuell erforderlig realisation av lagerhusfastigheten, kunde icke finna de av kommittén föreslagna lånevillkoren lika tillfredsställande i förevarande avseende som styrelsens förslag av 1908. Styrelsen hade däri framhållit, att lån endast borde beviljas till sådana större med maskinella anordningar utrustade lagerhus, som av kostnadshänsyn icke kunde förväntas bliva uppförda av enskilda. Dessa lagerhus komme enligt styrelsens mening att förläggas företrädesvis till hamnstäder och större järnvägsknutar, varför de kunde väntas betinga ett realisationsvärde, som säkerställde statens fordringar i företaget. Smärre lagerhus i orterna hade styrelsen däremot ansett kunna uppföras utan statsbidrag, varigenom lånefondens belopp kunde minskas och staten undgå förluster vid realisation. Vidare hade föreslagits, att lånebeloppet skulle bestämmas till högst 75 procent av anläggningskostnaderna för fullbordad anläggning och högst 50 procent för planerad sådan, förening likväl obetaget att efter fullbordad anläggning ingiva ansökning om ytterligare 25 procents bidrag i form av lån. Slutligen hade föreslagits, att, därest första inteckning

i företaget av statskontoret icke ansåges utgöra fullgod säkerhet, sökanden skulle lämna ytterligare säkerhet. Då kommitténs förslag i fråga om lånevillkoren enligt styrelsens mening icke lämnade staten fullgod säkerhet för utlämnade lån, så mycket mindre som lån även komme att beviljas å smärre, avsides belägna och vid driftens nedläggande svårrealiserbara fastigheter, kunde styrelsen icke biträda kommitténs förslag i nu förevarande avseenden i oförändrad form.

Vad först anginge smärre anläggningar, borde lånebidrag endast i undantagsfall beviljas till företag om 300 tons kapacitet, då enligt styrelsens förmenande räntabla anläggningar med maskinell utrustning knappast kunde avse mindre lagring än 600 ton.

Lantbruksstyrelsen ville icke motsätta sig förslaget att lån finge utlämnas intill 75 procent å anläggningskostnaderna, men ansåge, att det borde ankomma på Kungl. Maj:t att i varje fall pröva lånebehovet samt att första inteckning icke obetingat skulle i och för sig anses utgöra fullgod säkerhet för statslånet.

På grund av vad sålunda anförts har lantbruksstyrelsen tillstyrkt bifall till kommitténs förslag om inrättande av en statens lånefond för spannmålslagerhus, dock under förutsättning att vad styrelsen i sin förenämnda skrivelse den 1 oktober 1908 och ovan anfört i fråga om lånebelopp och säkerhet för utlämnade lån vunne beaktande.

Statens lagerhus- och fryshusstyrelse har yttrat sig sålunda.

I likhet med kommittén hölle styrelsen före, att, därest nya lagerhus skulle komma till stånd, uppförandet av sådana borde överlämnas till det enskilda initiativet, i all synnerhet som för närvarande något större behov av nya lagerlokaler icke syntes föreligga. Otvivelaktigt vore emellertid, att lämpligt belägna spannmålslagerhus kunde bliva till stor nytta för såväl producenter som indirekt även för konsumenterna, varför staten icke borde ställa sig avvisande mot åtgärder, som främjade tillkomsten av nya lagerhus. Lagerhus- och kylhuskommittén hade föreslagit upprättandet av en lånefond å 2,000,000 kronor, ur vilken sammanslutningar av lantmän skulle på förmånliga villkor erhålla lån för uppförande av uppsamlingslagerhus och centrallagerhus. Därest statsfinansiella skäl medgåve inrättandet av en dylik lånefond, ville styrelsen för sin del icke avstyrka, att avsättning till densamma ägde rum. Emellertid borde för sådant fall iakttagas, att lån icke utlämnades i fall, då redan befintliga lagerhus rimligen kunde anses täcka behovet av lagringslokaler.

De efter förslag av kommittén av lagerhusbyggnadskommissionen uppförda spannmålslagerhusen, vilka av styrelsen förvaltades, vore tänkta som centrallagerhus. Man hade väntat, att, då under lång tid från lantmannahåll kraftigt framförts krav på anskaffande av lämpliga lagringslokaler, lantmännen själva skulle begagna lagerhusen i mycket stor utsträckning, men hade detta ej blivit fallet. Erfarenheten hade visat, att lagerhusen ej i så hög grad utnyttjats av lantmän. Lagerhusens bästa kunder hade i flera fall varit kvarnar och spannmålshandlare. Detta skulle kunna tydas så, att något behov av ytterligare centrallagerhus icke föreläge. Kommittén framhölle emellertid i sitt betänkande, att kostnaderna för transporten å järnväg bleve avsevärda, och förordade lagerhusens förläggning invid kvarnen. Härigenom borteliminerades merkostnaden för avbrottet i järnvägstransporten samt kostnaden för vagnsväxling vid lagerhuset. Detta förutsatte emellertid, att den sammanslutning av lantmän, som ägde lagerhuset, jämväl skulle vara ägare av kvarnen, enär

eljest lagerhusets kunder bleve i väsentlig mån beroende av kvarnägarens intresse för ett inköp av i lagerhuset inlagd spannmål. Det syntes styrelsen därför som om det vore lika lämpligt, att intresserade sammanslutningar av lantmän uppförde kvarnar vid statens nu befintliga spannmålslagerhus, vilka samtliga vore belägna vid järnvägsknutar i spannmålsproducerande orter. För den händelse detta skedde eller omkostnaderna för vagnsväxling vid lagerhusen och avbrottet i järnvägsresan kunde minskas, torde statens spannmålslagerhus för de orter, där de vore belägna, och kringliggande trakt väl uppfylla det behov av centrallagerhus, som kunde förefinnas. Det syntes styrelsen därför vara av vikt, att någon ny anläggning inom respektive lagerhus' rayon icke understöddes av staten. Uppsamlingslagerhus, som vore avsedda att komplettera centrallagerhus, kunde däremot i många fall vara gagneliga för dessas verksamhet. Då emellertid i varje fall, innan lån från den ifrågasatta fonden utlämnades, en noggrann prövning av föreliggande förhållanden komme att företagas, komme ju att tillses, att intet understödjande av nya lagerhus förekomme, där intet verkligt behov förefunnes.

Beträffande förslaget till allmänna villkor för lån från spannmålslagerhusfonden ansåge styrelsen, att det tydligare borde komma till uttryck, att, för den händelse låntagaren uthyrde anläggningen till annan person eller annat företag, lånet omedelbart skulle vara förfallet till betalning, detta för att förhindra, att anläggningarna utnyttjades till förmån för intressen, som staten icke avsett att uppmuntra vid fondens inrättande.

Statskontoret har beträffande de av kommittén föreslagna allmänna villkor för lån från den ifrågasatta fonden anfört bland annat följande.

Enligt förslaget skulle lån beviljas till högst så stort belopp, som svarade mot 75 procent av den beräknade anläggningskostnaden, men därest det skulle visa sig, att denna kostnad eller värdet av anläggningen vid syn skulle understiga det beräknade beloppet, skulle utbetalas såsom lån endast 75 procent av det vid synen åsatta värdet.

Av den sålunda föreslagna bestämmelsen skulle kunna anses framgå, att lånet skulle utbetalas först sedan anläggningen vore utförd. Detta torde dock knappast vara avsikten. Utbetalningen av ett beviljat lån syntes statskontoret lämpligen kunna ordnas så, att, sedan företaget igångsatts med den del av kostnadsbeloppet, som vederbörande förening eller aktiebolag i varje fall skulle tillskjuta, besiktning av den under uppförande varande byggnaden företoges av sakkunnig myndighet — statskontoret föreställde sig, att detta närmast torde bliva lantbruksstyrelsen — som skulle meddela statskontoret, huru långt byggnadsarbetet fortskridit och huru stor del av det beviljade lånet, som med hänsyn härtill borde utbetalas. Någon del av lånet borde innestå till dess företaget slutförts, på det att genom besiktning då måtte utrönas, huruvida den verkliga byggnadskostnaden eller värdet av anläggningen understigit det beräknade beloppet, som legat till grund för lånets beviljande.

För lyftande av beviljat lån borde till statskontoret avlämnas, förutom den ifrågasatta säkerheten, jämväl av vederbörande förening eller aktiebolag utfärdad skuldförbindelse.

Beträffande säkerheten, som enligt förslaget skulle utgöras av första inteckning i lagerhuset, ville statskontoret icke underlåta framhålla, att dylik säkerhet icke kunde anses under alla förhållanden betryggande. Därest emellertid den föreslagna säkerheten ansåges tillfredsställande, syntes det önskligt, att föreskrift meddelades, att sådan säkerhet finge godtagas. Om en sådan före-

skrift befunnes icke böra meddelas, borde i stället stadgas, att låntagaren skulle ställa sådan säkerhet för lånet, som kunde av statskontoret godkännas.

Föreskrift borde lämnas därom, att den pantförskrivna fastigheten skulle vara brandförsäkrad i av statskontoret godkänd brandförsäkringsinrättning samt behörigt brandförsäkringsbrev till statskontoret överlämnas.

I fråga om återbetalning av lånen hade de föreskrifter, som meddelats för lån från egnahemslånefonden, tagits till förebild. Det kunde emellertid enligt statskontorets förmenande ifrågasättas, huruvida beträffande nu omhandlade lån borde lämnas de förmånliga villkor, som ansetts böra komma egnahemsrörelsen till godo. I varje fall ville statskontoret hemställa, huruvida icke den s. k. stående delen av lånet borde vara gulden tidigare än som föreslagits. I stället för den föreslagna tiden av tio år från det sista inbetalningen å amorteringsdelen bort fullgöras, borde beträffande dessa lån tillämpas den för engnahemslånen i sådant avseende bestämda tidsfristen av fem år.

Å amorteringsdelen skulle enligt förslaget erläggas en annuitet av 7 procent, varvid såsom ränta skulle räknas 4 $^1/_2$ procent, under det att räntan å lånen i övrigt, d. v. s. innan amorteringen inträtt och under hela lånetiden å den stående delen, vore föreslagen till 4 procent. Även för lånen från egnahemslånefonden vore en olika räntesats på motsvarande sätt bestämd, nämligen numera till respektive 4 och 4 $^3/_4$ procent. Enligt vad statskontoret från kommittén inhämtat, torde emellertid avsikten hava varit att föreslå en räntesats gällande för hela lånetiden av 4 $^1/_2$ procent. Den sålunda föreslagna räntan måste enligt statskontorets förmenande anses väl låg. Då medlen för den ifrågasatta lånefonden näppeligen torde kunna under nuvarande förhållanden upplånas under 5 eller 5 $^1/_2$ procent, skulle räntans bestämmande enligt kommitténs förslag innebära ett direkt understöd från statens sida.

Departementschefen.

För egen del är jag, i likhet med de myndigheter, korporationer och andra som yttrat sig i ärendet, övertygad att till lämpliga platser förlagda och efter förhållandena i de särskilda trakterna i fråga om storlek och utrustning väl avvägda spannmålslagerhus hava en betydelsefull uppgift att fylla icke blott för underlättande av den i landet producerade spannmålens avsättning på ett sätt, som i vidare mån än för närvarande är fallet tillgodoser producenternas berättigade intressen särskilt i förhållande till förefintliga mellanhänder, utan jämväl för höjande av spannmålens kvalitet. I sistnämnda hänseende torde vara av särskild vikt att lagerhusen utrustas med moderna torkningsanordningar, av vilka numera, enligt vad jag inhämtat, även av svenska firmor föras i marknaden synnerligen goda och förhållandevis prisbilliga typer av olika storlek. Fördelen att i erforderliga lagerhus äga tillgång till lagringslokaler för uppläggande av reservförråd torde heller icke böra förbises.

Såsom ovan erinrats hava under kristiden med statsmedel uppförts åtskilliga större centrallagerhus med en lagringskapacitet för varje av intill 5,000 ton. Dessa lagerlokaler hava visserligen efter kristidens slut icke kommit till användning i önskvärd omfattning. Orsaken härtill torde emellertid i främsta rummet vara att tillskriva den omständigheten att platserna för lagerhusens förläggning valts mera med hänsyn till deras lämplighet ur strategisk synpunkt än med tanke på uppgiften att under normala förhållanden tillgodose de enskilda jordbrukarnas behov av lagringslokaler.

Det synes mig nu särskilt vara en angelägenhet av vikt att tillgodose behovet av uppförande av mindre uppsamlingslagerhus för sådana trakters vidkommande, som äro avlägset belägna i förhållande till de av staten uppförda centrallagerhusen. Härigenom torde kunna förväntas ett bättre utnyttjande av centrallagerhusen. Jag syftar härvid särskilt på önskvärdheten av att de för uppsamlingslagerhus bildade lantmannaorganisationer slöte sig tillsammans till större föreningar, som kunde köpa eller hyra statens centrallagerhus. På samma gång lagringen för den enskilde jordbrukaren sålunda underlättades, skulle anordningen indirekt bliva till förmån även för staten. Med detta uttalande har jag givetvis icke velat förneka, att i vissa delar av landet föreligger behov av ytterligare centrallagerhus, vilka i sin tur för att bliva till nytta kunna förutsätta uppförande av uppsamlingslagerhus. Jag håller tvärt om före, att på grund av de av staten uppförda centrallagerhusens förläggning ett dylikt behov flerstädes är förhanden. Samtidigt vill jag dock, under hänvisning till vad statens lagerhus- och fryshusstyrelse därutinnan anfört, framhålla angelägenheten av, att intet understödjande av nya spannmålslagerhus bör äga rum, där icke ett verkligt behov förefinnes.

I likhet med dem som yttrat sig i ärendet är jag av den uppfattningen att uppförandet av spannmålslagerhus numera bör överlämnas åt det enskilda initiativet. Därvid torde emellertid, på sätt ävenledes framhållits i de föreliggande yttrandena, vara av nöden att staten lämnar ett effektivt stöd, och synes mig den form härför, som i ärendet föreslagits, lämplig. Jag vill alltså tillstyrka uppläggande av en fond för utlämnande av lån för anläggning av spannmålslagerhus. Beträffande fondens storlek torde vara tillfyllest att för närvarande beräkna ett årligt utlåningsbelopp av högst 500,000 kronor. Det anslag, som sålunda bör av riksdagen begäras såsom kapitalökning för fonden, torde böra utgå av lånemedel.

Vidkommande kommitténs förslag till de villkor, som böra stadgas för erhållande av lån från fonden, torde allenast ovan berörda huvudgrunder böra underställas riksdagen. Kommitténs förslag innefattar härutinnan, att rätt till åtnjutande av ifrågavarande lån, vilka böra beviljas av Kungl. Maj:t, skulle tillkomma dels ekonomiska föreningar, bestående av uteslutande jordbrukare eller sammanslutningar av dylika, dels ock på enahanda sätt bildade aktiebolag. Även jag är av den åsikten att för vinnande av det avsedda syftet lånerätt bör förbehållas sammanslutningar, som helt eller till övervägande del bildats av producenterna själva, vare sig dessa sammanslutningar tillkommit uteslutande för nu ifrågavarande ändamål eller även hava annat föremål för sin verksamhet. Att emellertid, såsom kommittén föreslagit, på förhand uppställa vissa bestämda villkor i fråga om dylika föreningars eller bolags sammansättning, synes mig icke erforderligt, utan torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att pröva, huruvida lånesökande i berörda hänseende kan anses lämplig för erhållande av statsunderstöd.

Liksom kommittén anser jag lån böra utlämnas för anläggande av såväl

uppsamlingslagerhus som centrallagerhus. Någon viss minimikapacitet hos respektive lagerhus torde dock ej böra stadgas som villkor för erhållande av lån, utan lärer även i detta avseende Kungl. Maj:t böra förbehållas prövningsrätt i det särskilda fallet.

Såsom jag ovan framhållit, är det för höjande av spannmålens kvalitet av stor betydelse att tillgång finnes till lämpliga maskinella torkningsanordningar, s. k. spannmålstorkor. I allmänhet torde dylika anordningar komma att inrättas vid vederbörande lagerhus. Men då det ej är uteslutet, att även annorstädes än vid lagerhusen behov av torkor kan uppkomma, vill jag tillstyrka, att lån må kunna utgå även enbart till anskaffande av spannmålstorkor.

Vad angår lånebeloppets storlek torde detta böra bestämmas till högst 75 procent av anläggnings- eller anskaffningskostnaden, därvid det givetvis bör ankomma å Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall pröva lånebehovet. I fråga om utbetalningen av beviljat lån kan jag i huvudsak instämma i vad statskontoret härom anfört.

Räntan å lån från fonden anser jag på av statskontoret anförda skäl icke böra sättas lägre än 5 procent. Vidkommande amorteringsvillkoren har jag, utom vad nu sagts beträffande räntefoten, intet annat att erinra mot kommitténs förslag, än att jag i likhet med statskontoret anser tiden, inom vilken återbetalningen av lånets stående del i varje fall bör vara fullgjord, böra liksom vid statslån från egnahemslånefonden bestämmas till fem år från det sista inbetalningen å amorteringsdelen bort fullgöras. Givetvis bör emellertid tillika föreskrivas, att lånet må under vissa omständigheter kunna uppsägas till omedelbar återbetalning, såsom i händelse det icke kommer till avsedd användning eller anläggningen i fråga överlåtes till annan eller verksamheten nedlägges o. d.

Den ekonomiska förvaltningen av fonden bör tillkomma statskontoret, som ock bör hava att tillse, att betryggande säkerhet — medelst inteckning i vederbörande fastighet eller annorledes — avlämnas för lånens återbetalning.

Av mig nu föreslagna huvudgrunder för ifrågavarande lånerörelse — vilka böra underställas riksdagen — innebära sålunda,

att lån må av Kungl. Maj:t för anläggande av uppsamlingslagerhus eller centrallagerhus eller anskaffande av s. k. spannmålstorkor beviljas ekonomiska föreningar eller aktiebolag, däri medlemmarna eller aktieägarna helt eller till övervägande del bestå av jordbrukare;

att lånebeloppet må bestämmas till högst 75 procent av anläggnings- eller anskaffningskostnaden;

att lån skall förräntas efter 5 procent;

att för återbetalning av lån skola gälla i huvudsak enahanda bestämmelser, som för närvarande äro stadgade beträffande statslån från egnahemslånefonden, dock att amorteringsskyldigheten skall inträda med fjärde året efter utgången av det kalenderår, under vilket lånet utbekommits, samt att

annuiteten å amorteringsdelen skall utgöra 7 procent, varvid såsom ränta skall räknas 5 procent å det oguldna kapitalbeloppet av amorteringsdelen; samt

att för lån ur fonden skall ställas säkerhet, som av statskontoret godkännes.

De föreskrifter, som härutöver för lånerörelsen kunna finnas erforderliga, torde böra utfärdas av Kungl. Maj:t.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

dels besluta, att en särskild fond, benämnd spannmålslagerhusfonden, skall inrättas, från vilken fond, som skall förvaltas av statskontoret, lån må i mån av tillgång och intill ett belopp av 500,000 kronor årligen utlämnas för anläggande av spannmålslagerhus eller anskaffande av s. k. spannmålstorkor;

dels godkänna de för denna lånerörelse av mig föreslagna huvudgrunder samt medgiva, att Kungl. Maj:t må äga utfärda de ytterligare föreskrifter, som i sådant hänseende kunna finnas erforderliga;

dels ock såsom kapitalökning för nämnda fond anvisa, att utgå av lånemedel, för budgetåret 1924—1925 ett *reservationsanslag* av kronor 500,000.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnar, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Hugo Nordlander.